

DE MEEST GEHATE MAN VAN NEDERLAND

Hoe Huib van Mook ten onder ging

De begrafenis van Huib van Mook was een eenzame bedoening. Hoe was het mogelijk dat een mens zo diep kon zinken? Tom van den Berge probeert in zijn biografie antwoord op deze vraag te geven – en natuurlijk op nog vele andere – en verkeerde daarbij in de gelukkige omstandigheid dat hij van de kinderen van Van Mook inzage kreeg in het omvangrijke persoonlijke archief van de voormalige landvoogd.

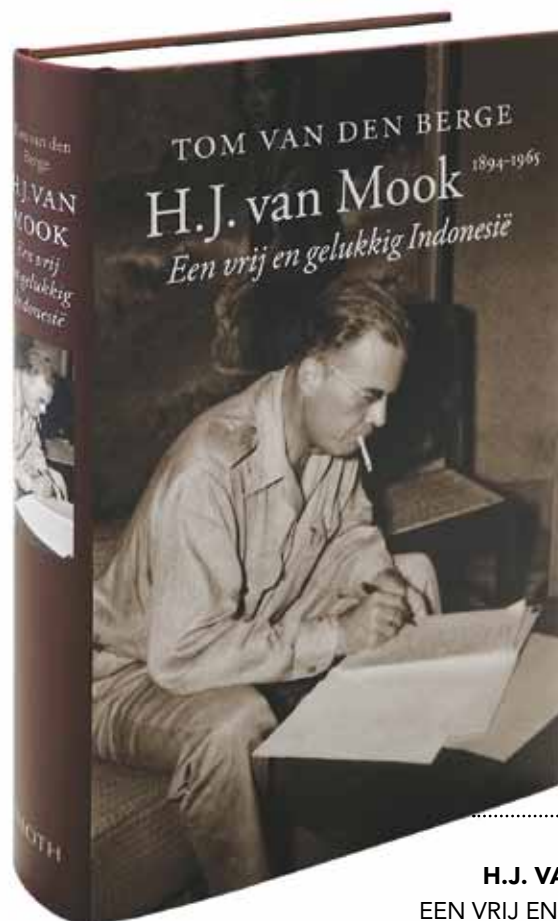
De aanblik kon niet triester zijn. Men stelde zich voor: een kerkhof in het verre Avignon met aan de groeve slechts twee aanwezigen, een kist van het eenvoudigste materiaal en een grafsteen die slechts vermeldde: Hubertus Johannes van Mook 30-5-1894 - 10-5-1965. Toch betrof het hier de begrafenis van een man die zowel minister als gouverneur-generaal was geweest en in die hoedanigheid verantwoordelijk voor een oorlog op een schaal die Nederland nog niet had gekend. Van een man die als enige Nederlander de cover van het Amerikaanse weekblad *Time* sierde (als we even afzien van koningin Wilhelmina, maar die was niet van het mannelijk geslacht, al dacht Churchill daar anders over...). En van een man die enige tijd hoogleraar was in Amerika en een hoge positie bekleedde bij de Verenigde Naties. Hoe kon het zover komen?

GEEN GEWONE AMBTENAAR

Huib van Mook was geen doorsnee Indische ambtenaar met een doorsnee Indische carrière. Dat een gouvernementsdienaar in Indië was geboren en getogen kwam namelijk niet vaak voor. Het was een gegeven waarvan Van Mook in zijn loopbaan vaak gebruikmaakte en waarop hij zich graag liet voorstaan. Hij dacht daarmee een voorsprong te hebben op al die *totoks* die niet meer van de gordel van smaragd wisten dan wat zij hadden geleerd uit de schoolboekjes. Zijn protestantse vader en rooms-katholieke moeder, als combinatie ook al niet zo'n vanzelfsprekend verschijnsel, boden hem een ruime blik op de wereld, al was het alleen maar omdat zij de jonge Huib met succes lieten kennismaken met de ideeën van theosofie en vrijmetselarij. Of er enig verband bestaat tussen

deze toch tamelijk onconventionele opvoeding en het feit dat Van Mook al vroeg zijn geloof verloor en ook nooit een partijganger werd, is niet helemaal duidelijk. In ieder geval bleek al snel dat hij beschikte over een buitengewone intelligentie, een uitzonderlijke werkkraft en een omvangrijke talentknobbel. Hoewel zijn belangstelling aanvankelijk ►

Ger van der Drift is oud-redacteur van Kleio.

H.J. VAN MOOK (1894-1965).

EEN VRIJ EN GELUKKIG INDONESIË

Tom van den Berge (Thoth, Bussum 2014), 414 blz., € 29,90

leek uit te gaan naar een bètastudie, viel zijn keuze uiteindelijk op de opleiding tot indoloog in Leiden. En dat was geen vrijblijvende keuze. De opleiding in de sleutelstad stond namelijk lijnrecht tegenover die in Utrecht. De laatste, gedomineerd door de historicus Gerretson, gold als zeer conservatief, niet in het minst door de lange arm van de Nederlandsche Handel-Maatschappij (NHM) en de Bataafse Petroleum Maatschappij (BPM, vandaar de bijnaam 'oliefaculteit'). De opleiding in Leiden daarentegen stond bekend als 'ethisch', waarmee destijds werd bedoeld dat zij een minder imperialistische houding jegens de koloniën voorstond, anders gezegd dat het moederland een 'ereschuld' had te vereffenen. Zo werd onder de 'ethischen' al voorzichtig gesproken over Indonesië in plaats van Nederlands-Indië. In Utrecht was dat alleen al vloeken in de kerk. Men had daar het idee dat men in Leiden Indië wilde 'verkwanselen'. Geen wonder dat Van Mook, gezien zijn achtergrond toch al een vrijdenker, in Leiden zeer progressieve gedachten ontwikkelde over de verhouding tussen moederland en kolonie. Dat zulks geen bevestiging was, bleek toen hij, eenmaal hooggeplaatst ambtenaar in Indië, oprichter werd van De Stuw. Een groep intellectuelen en bestuurders die het Leidse gedachtengoed ook in Batavia voor het voetlicht wilden brengen. Dit initiatief was vooral een reactie op de oprichting van de Vaderlandse Club (VC) die op zijn beurt weer de Utrechtse ideologie uitventte. Zij het dan in nog extremere vorm, wat niet zo verwonderlijk was gezien het grote aantal vertegenwoordigers in de VC uit de kringen van handel, industrie en plantagelandbouw. De Stuw was, vergeleken met de laatstgenoemde organisatie, slechts een gideonsbende. Maar het belang ervan kan moeilijk worden overschat omdat een flink aantal leden ervan later het koloniale beleid gingen bepalen. Behalve Van Mook zelf waren dat onder anderen Jonkman en Logemann.

EEN VRIJ EN GELUKKIG INDONESIË

Het was in deze tijd dat Van Mook zijn devies 'een vrij en gelukkig Indonesië' in zijn vaandel schreef. Hij bedoelde daarmee dat Nederland zich in zijn overzeese gebiedsdelen vooral moest legitimeren door goed bestuur, want dat was zijn kracht. De inlandse bevolking moest daarvan zoveel mogelijk profiteren zodat ze uiteindelijk op eigen benen konden staan en binnen het rijksverband een zelfstandige positie zouden kunnen innemen (nota bene, zelfs voor de vooruitstrevende Van Mook was zelfbeschikking ondenkbaar). Het was ook precies

de gedachtelijn die hij als minister volgde bij het schrijven van de rede die koningin Wilhelmina voor de radio afstak een jaar na de aanval op Pearl Harbor en om die reden de zevendecemberrede werd genoemd. Hij was er namelijk in geslaagd aan de Japanners te ontsnappen en in Londen terecht te komen waar hij zelfs korte tijd het ministerschap combineerde met de functie van luitenant-gouverneur-generaal. Hoewel hij hiermee de top van zijn ambtelijke carrière had bereikt, zou hij er, anders dan voor de oorlog, weinig mee aankunnen om zijn idealen te verwezenlijken. Eerst zat de Japanse bezetting hem dwars en na zijn terugkeer in Batavia bleek de situatie daar drastisch gewijzigd. De Engelsen die delen van Java na de Japanse capitulatie hadden bezet waren niet in staat, bij ontstentenis van elke vorm van Nederlands gezag, de (Indo-) Europeanen te beschermen tegen de uitzinnige agressie van radicale nationalisten (*pemoeda's*). Zij eisten van Van Mook dat hij in overleg trad met Soekarno en consorten. Deze gaf hieraan toe, niet alleen in een poging verder bloedvergieten te voorkomen, maar ook omdat hij zelf wel inzag dat er geen alternatief was. Toen men in Nederland lucht kreeg van deze ontmoeting was het land te klein. De verontwaardiging over het pacteren met deze landverrader, deze Quisling, was enorm.

'TOEN MEN IN NEDERLAND LUCHT KREEG VAN DE ONTMOETING TUSSEN SOEKARNO EN VAN MOOK WAS HET LAND TE KLEIN'

Vooral in de katholieke pers begon een lastercampagne tegen de G.G. die regelrecht neerkwam op karaktermoord. Voor de pers had Gerretson, die trouwens ook zelf luidruchtig van zich liet horen, achteraf helemaal gelijk: Van Mook was bezig ons Indië te verkwanselen. Dat kreeg je ervan met al die 'ethischen' in de top van het gouvernement. Van Mook constateerde zelf al dat hij 'de meest gehate man van Nederland was'.

EENZAAM EN ALLEEN

Vanaf dat moment zou hij bij bijna niemand, zowel in Den Haag als in Jakarta, nog iets goeds kunnen doen. In patria begon men in brede kring, met als epicentrum de KVP, na te denken over de vraag hoe men zo snel mogelijk van hem af kon komen. Er stonden alleen wetten in de weg en praktische bezwaren. En die waren vooral dat Van Mook eigenlijk onvervangbaar was geworden en bovendien, misschien wel juist om die reden, nog

steeds de steun had van koningin Wilhelmina, in die tijd geen onbelangrijke factor. Achteraf gezien had de majesteit beter niet zo loyaal kunnen zijn. Als zij de landvoogd uit zijn lijden had verlost (Van Mook voelde zich van God en alleman verlaten en doodongelukkig door het volstreckte onbegrip in Den Haag voor de situatie in Indië), had hij het vreselijke besluit tot de eerste politionele actie niet te hoeven nemen. Het doek viel uiteindelijk in juni 1948. De brief waarin Van Mook zijn ontslag aanbod, kruiste die waarin hij zijn ontslag kreeg. In de machinaties van de formatie die zouden leiden tot het kabinet-Drees, offerde de laatste Van Mook op aan de eisen van de confessionelen. Vrijwel onmiddellijk verliet hij zijn geboorteland om uiteindelijk verbitterd te eindigen in een zelfgekozen verbanningsoord in de Vaucluse.

EEN ECHTE BIOGRAFIE

Van den Berge heeft een echte biografie geschreven, in die zin dat hij uitgebreid gebruik heeft gemaakt van de goudmijn aan egodocumenten die hem in de schoot zijn gevallen. Het stelde hem in de gelegenheid het beeld van Van Mook als tragische held die, strijdend en van alle kanten tegen-gewerkt ten onder ging, bij te stellen. Om in dit verband een voorbeeld te noemen: de landvoogd had een bijzonder gelukkige hand bij het aanstellen van zijn persoonlijke secretaresses en dan doel ik vooral op hun uiterlijke verschijning. Hij heeft dan ook met allen een (langdurige) relatie gehad. Daar is niet zoveel op tegen, ware het niet dat zijn wet-tige echtgenote met hun beider kinderen de hele oorlog in een jappenkamp heeft gezeten en na de oorlog lange tijd nodig had om van haar honger-oedeem te herstellen. Dat gedrag is dan natuurlijk niet zo ethisch. Anderzijds heeft de nadruk op de persoonlijke kant van de landvoogd ook zijn nadelen; de politiek-historische context van de man raakt zo een beetje in het nauw. Als voorbeeld mag gelden het al eerder genoemde offer dat Drees bracht om zijn kabinet te redden. Maar wat mij in dit verband het meeste trof, was dat er aan de zeer belangwekkende figuur van generaal Spoor, met wie Van Mook een gecompliceerde relatie onderhield, nauwelijks aandacht wordt besteed. Dat neemt allemaal niet weg dat het een mooi boek is geworden, al had de eindredacteur wel wat beter zijn best mogen doen. Er komen mij iets te veel kromme, storende en onbegrijpelijke zinnen in voor en zelfs in de paar woorden Maleis, die af en toe worden gebruikt, zijn nog spelfouten te betreuren. ■

Dr. H.J. van Mook, commandant van de Nederlandse troepen tijdens de politionele acties, tijdens zijn rede bij de plechtige installatie van de Federale Raad van Oost-Borneo te Samarinda op 26 augustus 1947. Nationaal Archief/ Spaarnestad Photo/ Hugo Wilmar.